

*Eucharisztia és Úrvacsora
a magyarországi vallási
kultúrában 2.*

Programfüzet

Eucharisztia és Úrvacsora a magyarországi vallási kultúrában 2.

15. Szegedi Vallási Néprajzi Konferencia
Szeged, 2019. október 10-11.

Helyszín: SZTE BTK Kari konferenciaterem
és a „Bálint Sándor” terem, 6722 Szeged, Egyetem u. 2. fszt.

A fedőlapon Simon András grafikája szerepel

Konferencia program

2019. október 10. csütörtök

Kari konferenciaterem

10.30

A konferencia megnyitása, közreműködik

Gyulay Endre nyug. megyés püspök köszöntője

Barna Gábor megnyitó

Szelestei Nagy László: *Eucharisztia és Úrvacsora a 16–18. századi Magyarországon. Könyvbemutató*

11.00

Elnököl: Ivancsó István

Erős Katalin Renáta: Krisztus Teste Társulatok a középkori Magyarországon

Veress Ferenc: A domonkos-rend és a Szentvér-kultusz nyomai a barokk korban

Barna Gábor: Az Oltáriszentség tiszteletének 18. századi társulata

Kunszentmártonban

Járolí József: A békéscsabai Oltáregyesület rendszerváltás utáni első évtizede 1989-2001.

13.00 – 14.00 ebédszünet

14.00

Elnököl: Cselényi István

Watzatka Ágnes: *Pange lingua – Lenau Éji vonulása* Liszt Ferenc értelmezésében

Ivancsó István: A szentáldozás alatti énekek a görög katolikus liturgiában, különös tekintettel az imakönyvek népénekeire

Miklós Réka: Kapcsolódások az Oltáriszentség misztériumához Schäffer Jakab gödrei kántorkönyvének halottas énekeiben

15.30 – 16.00 kávészünet

16.00

Elnököl: Ivancsó István

Diósi Dávid: Az Úrfelmutatás szertartása a szentmisében

Lengyel Zsolt: A szentmisén kívüli áldoztatás gyakorlata

Cselényi István: A keleti szertartás és az Eucharisztia

Medgyesi S. Norbert: „Pro Festo Corporis Christi” – Eucharisztikus színjátékok a 17-18. századi Magyarországon

18.00

Csíkсомlyói úrnapi játék, népénekek, ostyahordó énekek. Előadják a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetemen végzett népdalénekes tanárok, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Boldog Özséb Színtársulata és a pálosszentkúti Szűz Mária schola tagjai Manninger Ágota és Medgyesi S. Norbert vezetésével.

20.00 baráti beszélgetés a néprajzi tanszéken tea és zsíros kenyér mellett.

2018. október 11. péntek

Kari konferenciaterem

8.00 reggeli kávé a Bálint Sándor teremben

8.30

Elnököl:

Maczák Ibolya: Régi magyarországi prédikációk az Oltáriszentségről

Molnár Dávid: ValentinusRadecius agendája

Bajági Rita: Katekizmusok és imakönyvek az Eucharishtiáról.

10.00 – 10.30

10.30

Elnököl: Marton József

Iancu Laura: Az Eucharisztia és a bűn

Burovincz Laura: „Uram, nem vagyok méltó, hogy hajlékomba jöjj...”

Bűnbánat és istenfélés az elsőáldozó gyermekek körében a Nógrád megyei Terényben

Kőrösi Dalma: Ajándékozás és egyházi rítus: Az elsőáldozások szokásrendje Nógrád megyei települések példáján

12.00 – 13.00 ebédszünet

13.00

Elnököl: Iancu Laura

Sz.Tóth Judit: Virágszőnyeg és virágkoszorú. Úrnapja a Buda környéki németek szokáshagyományában

Fábián Gabriella: Úrnapi oltárok Felcsíkon

Perger Gyula: „A' szent Miseáldozatnak materiája”. Az ostyasütés és eszközei.

14.30 – 15.00

15.00

Elnököl: Perger Gyula

Marton József: Márton Áron, az Eucharisztia apostola

Szigeti Jenő: „Néktek is meg kell mosnotok egymás lábait” A lábmosás (mandatum) vallástörténete.

Máté-Tóth András: Radikális eucharisztia

17.00 Zárszó, Barna Gábor

Az előadások kivonatai

Bajáki Rita

Katekizmusok és imakönyvek az Eucharishtiáról

Az előadásban a 17. század népszerű katekizmusainak – elsősorban az evangélikus Madarász Márton, a református Siderius János, illetve a katolikus Vásárhelyi gergely nevével fémjelzett munkákról van szó – az Úrnak végvacsorájáról/Úr Vacsorájáról/Oltáriszentségről szóló tanítást vizsgálom. Az elemzés kiterjed az ezekben a katekizmusokban, illetve a szerző/szerkesztő révén ide köthető imakönyvekben meglévő, ugyancsak az Úrvacsoráról/Eucharishtiáról szóló imádságok többirányú vizsgálatára, így például az elmélet (katekizmus) és a gyakorlat (ima) viszonylatára, a felekezetekre jellemző sajátosságokra, vagy akár a közöttük megfigyelhető különbségekre.

Barna Gábor

Az Oltáriszentség tiszteletére alapított kunszentmártoni főtársulat

1766-ban alakult meg Kunszentmártonban egy Oltáriszentség tiszteletére alapított főtársulat (Archiconfraternitas Sanctissimi Sacramenti). Megalakulásáról viszonylag kevés adata maradt fenn, mert II. József feloszlató intézkedéseinek hatására 1786-ban beszüntette működését. Tárgyi vagyont elárverezték, társulati tagnyilvántartási könyvét anyakönyvként használták tovább. Az előadás e társulat rövid, húsz éves működését foglalja össze.

Burovincz Laura

„Uram, nem vagyok méltó, hogy hajlékomba jöjj...” Bűnbánat és istenfélés az elsőáldozógyermekek körében a Nógrád megyei Terényben

A gyermekekhez valóviszonyulás, a gyermek társadalmi megítélése, közösségben elfoglalt státusza kiemelkedőszerephez jutott az elmúlt évtizedekben. De miként definiálható vagy definiálja saját pozícióját egy közép-európai keresztény gyermek, milyen tudás, tradicionális Istenkép építi, illetve építette a vallásos hagyományt a 20. század elsőfelében? Félelemmel telve vagy szabadságot érezve tért be a templomba vagy játszott el egy vallási szertartáshoz hasonlatos jelenetet? A zsákfalunak számító Terény periférikus helyzete miatt a háborús időkben felületet biztosított a más falukból kirekesztett katolikusok vallásgyakorlásához, az egyházhoz való tartozottságuk, hűségük megéléséhez, ami tovább erősítette a helybeliek hagyományaikhoz való ragaszkodását. Ez a hitbeli átitatottság, a szentek iránt megélt hűség, bizalom, az imakönyvbe kapaszkodás a háborúborzalmaival szemben még szorosabban fűzte össze a természetfölöttire végképp érzékeny gyermeklétet az Istenhittel. A családi imaalkalmak mellett a gyermek vallásos életének legintenzívebb szakaszát официálisan az elsőáldozásra való felkészülés jelentette: akkor lehetett elkezdni a hittételeket tanítani, amikor már tudtak olvasni, ezért is kapcsolódott szorosan az iskolai élethez. Ministrálni is csak azok a fiúk mehettek, akik már ismerték

azábécét. Ezazonban nem mindig bizonyult hálás feladatnak: a hideg kövön térdelve a fiúk gyakran gondolták úgy, a bűneik miatt ekképp bűnhődnek. Emellett a napi többszöri közös imádkozás, tiszteletteljes köszöntés, viselkedés is elvárás volt. Erkölcsi irányadó az ószövetségi Tízparancsolat - ezek áthágása minősült bűnnek - ezzel szemben a jézusi kettős szeretet-parancsolat mintha kisebb hangsúlyt kapott volna.

Cselényi István Gábor

A keleti szertartás és az eucharisztia

A címben szereplő „keleti szertartás” mind az ortodox, mind a görögkatolikus egyházat magába foglalja, hiszen az eucharisztia mindkettő számára azonos a liturgiával, azaz Aranyszájú Szent János isteniliturgiájával. Krisztus valós jelenlétét mind Nyugat, mind Kelet elfogadja, ám vannak köztük különbségek is. Míg Nyugat az eucharisziát az arisztotelészi hülemorfizmus, vagyis az anyag-forma-elmélet és a metafizika segítségével közelíti meg (vö. transzsubstantiatio), Kelet a hódolatot nem a szentség látásában keresi, hanem a leborulásban (vö. proskünészisz). A keleti teológia szerint a liturgia fő mozzanata a Szentlélek alászállása (vö. epiklészisz). A magyar görögkatolikus egyház sajátos felfogása, hogy a liturgia végigköveti, felidézi az Úr Jézus egész életét, és ez elvezet a feltámadt Krisztussal való személyes találkozásig. E közösségben az eucharisztikus liturgia a nap, az idő, a liturgikus év szerves része, az egész folyamat az üdvtörténet meghosszabbítása, a végső jövőbe való átlépés.

Diósi Dávid

Az Úrfelmutatás szertartása a szentmiseben

A középkorban a szentmise központi részében, az átváltoztatásnál - vagyis egy olyan helyen, amelyet talán legkevésbé gondolnánk – megjelent egy új szertartás: az Úrfelmutatás! Az előadás – miután rávilágít e rítus kialakulásának teológiai és a korabeli népajátosságban keresendő okaira – bemutatja annak gazdagságát s átértelmezésének folyamatát, amely máig is érvényes voltához vezetett.

Erős Katalin Renáta

Krisztus Teste Társulatok a középkori Magyarországon

Az Oltáriszentség különleges kultusza a 14. századtól terjedt el a keresztény világban. A Krisztus Teste tiszteletére Magyarországon alakult társulatok szerepe kiemelkedő volt a középkori városok életében – nem véletlenül hívja őket Kubinyi András nagy testvérületeknek. A jelenlegi kutatások fényében összesen huszonegy magyarországi településen mutatható ki létezésük. Virágzásuk alatt, a középkor századai folyamán nem csupán vallási közösséget teremtettek és a tagok vallásgyakorlatát segítették elő, hanem kiemelkedő karitatív tevékenységet folytattak és felbecsülhetetlen lépéseket tettek az anyagi

kultúra terjesztésében. Előadásomban e társulatok megjelenésére, jellegzetes vonásaira és az adott város életében betöltött szerepére szeretnék rávilágítani.

Fábián Gabriella

Úrnapi oltárok Felcsíkon

Az előadás az utóbbi három évben (2017, 2018, 2019) több felcsíki településen (Csíkszentdomokos, Csíkszenttamás, Csíkkarcfalva-Jenőfalva, Csíkmadaras, Csíkrákos, Csíkcsicsó, Madéfalva, Csíkszentmiklós, Borzsova, Csíkdelne, Csíktaploca, Csíkszereda) megvalósult, az úrnapi oltárállítási szokások megfigyelésére kiterjedő terepmunka eredményeit összegzi, valamint elemzi. Az oltárok díszítésének, térbeli elhelyezésének, valamint készítői körének összehasonlítása mellett arra keresem a választ, hogy a régió belül egységes-e az úrnapi oltárállítási tradíció, ha nem, milyen eltérésekkel, helyi sajátosságokkal találkozhatunk. Őriznek-e valamilyen hagyományosan öröklött díszítő elemet, díszítési módot? (Az oltárkészítés felvállalása) Hogyan történik az oltárkészítés felvállalása, mennyi ideig tart, társul-e valamilyen hagyományos szerepvállalással, tovább öröklődik-e valamilyen formában?

Iancu Laura

Az Eucharisztia és a bűn

Előadásomban az Eucharisztia (vétele) és a bűn közötti, a népi vallásosságban megfigyelhető összefüggések felvázolására teszek kísérletet. Az Oltáriszentséggel (mibenlétével, lényegével, hatásával stb.) kapcsolatos elképzelések, valamint a bűnről alkotott vélekedések együttesen határozzák meg az áldozásról való gondolkodást, illetőleg az áldozáshoz való járulás jellegét (rendszeresség, kötelezettség, ok, indíték, cél stb.). A második lényeges kérdés az, hogy vajon milyen szerepe van az egyháznak (itt: helyi papságnak) a fenti „viszony”, „konceptió” alakításában, és milyen szerepe van a személyes hitnek abban, hogy (az egyéni) hitéletében az Eucharisztia végül hol helyezkedik el és milyen szerepet tölt be.

Ivancsó István

A szentáldozás alatti énekek a görög katolikus liturgiában, különös tekintettel az imakönyvek népénekeire

A görög katolikus Szent Liturgia szövegei meglehetősen kötöttek. A római katolikushoz képest csekély alkalmi változás (és változtatási lehetőség) van benne. Ez érvényes az úgynevezett „áldozási versre” is, amely minden vasárnap ugyanaz; a hét megfelelő napjain szintén állandó; az egyes ünnepeken is rögzített szövegű. Ezen a kialakult renden nincs joga sem a papnak, sem a kántornak vagy a népnek változtatni. Mindazonáltal az áldozók számának – sürgetett – növekedése a 20. század elejétől magával hozta, hogy – a hívek igényének eleget teendő – egyes kántortanítók különböző népénekeket írtak az Oltáriszentség tiszteletére, amiket az áldoztatás alatt lehetett és lehet énekelni.

Az előadás az alapok bemutatás után főleg ez utóbbi témára igyekszik összpontosítani, és az imakönyveinkben, nyomtatásban megjelent népénekeket kívánja bemutatni, egy eddig teljesen feldolgozatlan területre kalauzolv a téma iránt érdeklődőket.

Jároli József

A békéscsabai Oltáregyesület rendszerváltás utáni első évtizede 1989-2001.

A békéscsabai Páduai Szent Antal-templomban működő Oltáregyesület múltjára vonatkozóan csak ebből az egy évtizedre vonatkozóan rendelkezünk jelenleg iratokkal, ami alapján az egyesület munkája bemutatható. A korábbi időszakokban működött az egyesület, de dokumentálni nem tudjuk. Ami a korabeli sajtóból megismerhető, azt igyekszünk bemutatni. (Az Örökimádás-templom építési költségeire adomány, a helyi bizottság összetétele, az egyesület 1927. évi zászló-szentelése). A rendszerváltás után az országos szervezethez csatlakozó békéscsabai egyesületi tagok a templom liturgikus ruháinak megújításában, oltárterítők hímzésében vettek részt, jelentős értéket hozva ezzel létre. Gera Henrikné és Ledzényi Pálné népi iparművészek tervezték, a tagok szorgalmas munkával varrták ki a különböző népi motívumokat. A karitás, az egyházközség hitéletében való aktív részvétel, zarándoklatok mellett a budapesti központtal való aktív kapcsolatra is törekednek.

Körösi Dalma

Ajándékozás és egyházi rítus. Az elsőáldozás szokásrendje Nógrád megyei települések példáján

„Az áldozhat, aki lelkileg és testileg felkészült Jézus fogadására.” Az elsőáldozás, azaz az Oltáriszentség első alkalommal történő vétele értelmezhető olyan rítusként is, amely nemcsak megerősíti a közösséghez való tartozást, a hitben való elmélyülést, hanem az áldozó számára egyenlő a felnőtté válás egyik lépcsőfokával. A vizsgálódás az elsőáldozás különböző mozzanataira (felkészülésre, megjelenésre, gyónásra, röviden a szentmisére, ajándékozásra és lakomára) fókuszál. A kutatást két éves etnográfiai terepmunka, hazai és nemzetközi antropológiai szakirodalmak feltárása, illetve Nógrád megyei elsőáldozókkal és hitoktatókkal készített interjúk segítették. A nógrádi terepmunka során szerzett tapasztalatok rámutattak arra, hogy napjainkban felértékelődött – az elsőáldozást követő – ajándékozás szokása, így a kutatás középpontjában ennek vizsgálata áll.

Az előadás célja, hogy bemutassa az elsőáldozás menetében történt változásokat, kiemelve az ajándékozás fontosságát, annak kapcsolatrendszerét, a társadalomban és az egyházi rítusban betöltött szerepének változását az 1940-es évektől napjainkig.

Lengyel Zsolt

A szentmisén kívüli áldoztatás gyakorlata

Az előadás célja az, hogy rámutasson a szentmisén kívüli nyilvános istentiszteleti kultusz teológiai jelentőségére, valamint kialakulásának fontosabb állomásaira. A hatályos Egyházi Törvénykönyv IV. könyve (CIC) összesen tíz kánont szentel e témakörnek. Elsősorban erre támaszkodik jelen előadás, másrészt a pápai és tanítóhivatali megnyilatkozásokra, és a liturgikus könyvek rendelkezéseit hívja segítségül. A legszentebb áldozat a szentmise, a csúcs és forrása annak a tevékenységnek, mellyel Isten megszenteli a világot. A szentmise lényegét nézve áldozat és lakoma. A szentmiseáldozat gyümölcseiben való részesedés legalapvetőbb formája a szentáldozás, Krisztus magunkhoz vétele. Az előadás szólna arról, hogy miért őrizték meg szentmisék után az Eucharisziát, kiknek és hogyan kell őrizniük a Legszenetebbet, röviden érintenénk a szentáldozás történetét, a szentség kiszolgáltatóját és felvevőjét a hatályos jogszabályok fényében, a szentmise és az áldozás kapcsolatát, az áldozás és a szentgyónás relációját, valamint a szentmisén kívüli áldoztatás gyakorlatát.

Maczák Ibolya

Régi magyarországi prédikációk az Oltáriszentségről

Az a tény, hogy az úrnapi, Oltáriszentségről szóló régi magyarországi katolikus szentbeszédkekülönösen sok esetben vitairatként funkcionáltak, régóta ismeretes a szakirodalomban. Nyilvánvalóan azért lehetséges ez, mert az „igaz hitnek legdrágább kintséről” szólva már azegyes beszédek tartalmát tekintve is markánsan elkülönült a katolikus és protestáns álláspont. Annál is inkább, mert ezek a hitszónoklatok főként a vonatkozó szentségtani álláspontot voltak hivatottak közvetíteni, s igen ritkán volt más témájuk. Előadásomban olyan beszédekemutatok be, amelyeknek szoros filológiai kapcsolata van Pázmány műveivel. Az egyes művekszövegalkotási technikáinak ismertetésén túl – a szerencsés forráshelyzet következtében –módban áll bemutatni egy forrás többféle felhasználási lehetőségét, valamint a kompilációs szerepét a korabeli hitvitákban.

Marton József

Márton Áron, az Eucharisztia apostola

Márton Áronnak az eucharisztikus Krisztus adott lelkierőt, vigaszt, bátorságot, hogy a megpróbáltatásokkal telített körülmények között, négy évtizeden keresztül jó pásztorként és gondos atyaként vezesse a reábizottakat. Nehéz döntéseit az Oltáriszentség előtt térdelve hozta meg.

Papi, püspöki élete folyamán szívesen beszélt az Oltáriszentség titkáról. Nem kifejezetten teológiai eszmefuttatásokkal közelítette meg, hanem a mindennapi keresztény élethez hozzátartozó valóságként tárgyalta. Szerinte az Oltáriszentség

a vallásos élet legfőbb alakítója. A püspök életének titkát leghelyesebben az Oltáriszentség misztériuma felől közelíthetjük meg.

Máthé-Tóth András

Radikális Eucharisztia. Megjegyzések a katolikus eucharisztikus liturgia regionális teopolitikai vonatkozásaihoz

A II. vatikáni zsinat az Eucharisztia szentségét csúcsnak és forrásnak nevezi. A Katolikus Egyház Katekizmusa pedig a szentségek szentségének. A Kelet-Közép-Európa társadalmakban az Eucharisztia ünneplése központi szerepet játszik a katolikus és az ortodox rituális gyakorlatban egyaránt. Az Eucharisziával kapcsolatos egyházi és teológiai felfogás mindig tükrözi az adott kor kihívásait, s nem csak ad intra, az egyház belső spirituális életére vonatkozóan, hanem ad extra a kortárs kultúrára és társadalomra vonatkozóan is hatással van. Előadásomban ennek a kettős hatásnak erőterében elemzem az eucharisztikus lakoma ünneplésének teopolitikai dimenzióit, kiemelten az emlékezet gyógyítása és a történelmi-politikai megosztottság áthidalása vonatkozásában.

Medgyesy S. Norbert

„Pro Festo Corporis Christi” – Eucharisztikus színjátékok a 17–18. századi Magyarországon

Az előadás a 17–18. századi katolikus gimnáziumok eucharisztikus témájú előadásait vizsgálja. A barokk kori úrnapi előadások egy része a tékozló fiúról szóló evangéliumi példabeszédet dolgozza fel. Ezek közé tartozik az Erdélyben, az 1630–1640 körül keletkezett *Filiusprodigus*-dráma és a csíksomlyói ferencesek által 1773. április 9-én, nagypénteken színre vitt, négyfelvonásos darab. Az 1650-es években, ugyancsak Erdély területén bemutatott *JesuFilyMariae* játék az ószövetségi Frigyládát állítja a középpontba, mint az Oltáriszentség előképét. A kolozsvári jezsuitáknál 1700. június 10-én, úrnapiján előadott játék a Dániel könyvében megörökített három ifjú, Sidrach, Misach és Abdenago történetét mutatja be: ők nem voltak hajlandók Nabuchodonosor aranyból készült képmását imádni, ezért Babilónia királya tüzes kemencébe vettette őket. A három ifjú az igaz Istenben bízva megmenekült a lángok között, mire a darab szerint Nabuchodonosor király megtért, és a játék végén már az egész Theatrum leborulva imádta a kenyér színe alatt lévő Istent.

Három olyan paraliturgikus Eucharisztia-iskoladrámáról tudunk, amely tanító jellegű. Elsőként Csíksomlyón, az 1727 nagypéntekén előadott, hét jelentből álló misztériumdráma után egy négy stációból álló játékot olvashatunk, amelyben hét angyal beszélget, ill. vitatkozik arról, hogy Krisztus valóságosan jelen van-e az Oltáriszentségben. Másodikként Nagyváradon, 1738. június 8-án a jezsuita diákok deklamáltak egy versezetet Jézus testéről és vérééről. A tartalmi, költői és dramaturgiai szempontból legszebb és a 21. században is előadható úrnapi játék „Pro Festo Corporis Christi” címmel Csíksomlyóról maradt fenn a 18. század

egyik ismeretlen esztendejéből. A játék során az úrnapi körmenet négy állomásánál 4–4 angyal mondja el oktató, himnikus és litániázó stílusban az Oltáriszentségről szóló hitigazságokat.

Miklós Réka

Kapcsoldások az Oltáriszentségmisztériumához Schäffer Jakab gödrei kántorkönyvének halottas énekeiben

Krisztus évente megünnepeelt feltámadási misztériuma a keleti és nyugati keresztény liturgiában kisebb ciklusokban is teljes érvénnyel jelen van. Nem csak a vasárnapi mise, hanem minden szentmise üzenetként közvetíti Urunk kínszenvedésének, halálának és feltámadásának a misztériumát. A halotti misék kísérő énekelt ájtatosságai a jozefinista misehagyomány szellemében a mise teljes hosszán átvonuló, egy tematikus egységet képező, hosszú felajánlási sorozatokra emlékeztetnek. A jozefinizmus mintegy 200 éves virágzása alatt e széles spektrumok engedtek teret a mindenkori kántorok alkotói tevékenységének bizonyítására, rátermettségének, a számára fenntartott teológiai érvényesülési keretben e téren való ismereteinek csillogtatására. Schäffer Jakab tanító gödrei évei alatt egyaránt ellátta a falu német és magyar gyülekezeteinek zenei liturgikus szolgálatait. Fennmaradt kántorkönyve ékes bizonyítéka a 19. század végi kéziratos kántori irodalomnak, nemkülönben gondos teológiai alapozással elkészített használati halotti repertoárról tanúskodik.

Molnár Dávid

ValentinusRadecius agendája

ValentinusRadecius (? - 1632) danzigi származású erdélyi unitárius püspök élete végén agendát írt az „úri szent vacsoráról”. A könyv egyszerre elhatárolódás a többi felekezettől és az Isten, illetőleg Jézus emberek iránti szeretetének hangsúlyozása. Terjesztését 1638-ban megtiltották.

A filológiai-dogmatikai tárgyú tervezett előadás a szakirodalom korábbi megállapításait pontosítja, helyesbíti, felhívja a figyelmet a nemrégiben még ismeretlen magyar fordításra, és arra, hogy honnan merítette művét Radecius, amelynek példányaikat ennek ellenére kobozták el.

Perger Gyula

„A' szent Miseáldozatnak materiája”. Az ostyasütés és eszközei.

Az eucharisztia őskeresztény ünneplésének egyszerű, hétköznapi kenyerét a nyugati egyházban csak a 11. században váltotta fel a kovásztalan kenyér, az ostya. Az ostya formáját, anyagát és lehetséges díszítményeit először a Firenzei Zsinat határozta meg 1439-ben.

A tiszta búzalisztból sütött áldozati kenyér elkészítése a szerzetesek, majd a világi papok feladata volt. Az általuk használt eszközöket, a készítés módját azonban már a 17. század elejére „megbízható személyek”-re bízta. Az ostya sütése így egészen a 20. század elejéig a kántorok, sekrestyések, tanítók feladata

volt, amelyért azok külön javadalomban is részesültek. Éppen a jövedelem kiegészítése miatt általánossá vált az általuk sütött, konszekrálatlan ostya világi használata is. Ezt a gyakorlatot az 1920-as 30-as évek egyházmegyei zsinatai megtiltották, így az ostya sütéséhez addig használt eszközök lomtárakba, magánkézbe, jobb esetben múzeumokba kerültek.

Az előadás az ostya készítés eszközeinek történetét, azok díszítményeit, az egyházi előírások szerint készült szentostya és a konszekrálatlan ostyák ünnepi süteményként való használatának összefüggéseit mutatja be.

Szigeti Jenő

„Néktek is meg kell mosnotok egymás lábait” A lábmosás (mandatum) vallástörténete

Az úrvacsora alapja Jézus utolsó vacsorája, amit megelőzött az a megdöbbenő jelenet, hogy Jézus megmosta a tanítványok lábát. A nagycsütörtöki liturgiában így kerül be a lábmosás szertartása, aminek érdekes, nagyon széleskörű vallástörténeti háttere van. A dolgozat ezt a gazdag liturgikus, vallás és művelődéstörténeti háttérrel kívánja felvillantani, utalva ennek a különös liturgikai elemnek ma is megszívlelendő szimbolikus tartalmára.

Sz. Tóth Judit

Virágszőnyeg és virágkoszorú. Úrnapja a Buda környéki németek szokáshagyományában

Az előadás a Budai-hegység és a Vörösvári-medence németek lakta településein több éve végzett kutatás eredményeit foglalja össze. A katolikus németység vallásos lelkiületét tükrözte a vallásos tárgyak sokasága az otthonokban, és nyilvánult meg az egyházi ünnepek külsőségeiben. Úrnapját kétségkívül a legnagyobb pompával ők ünnepelték meg a II. világháború előtt. Az ünnepnek két jellegzetes eleme van: egyik a hívek által kötött és a kápolnában elhelyezett virágkoszorúk, mely kapcsolatban áll a Nagyboldogasszony napi virágszenteléssel, és feltételezhetően a szerbek Szent Iván napi koszorújával. A másik jellegzetes úrnapi szokás a virágszőnyeg készítése. Az 1930-as években ismert volt a Budai-hegység sváb településein, de a nagy nyilvánosságot kapott budaörsi révén vált ismertté és terjedt tovább. 1938-ban, a Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus évében különösen nagy hangsúlyt kapott Úrnapja méltó megünneplése, amiről néhány sváb településen készített fénykép tanúskodik. A virágszőnyeg készítése napjainkban újra reneszánszát éli, a szokás terjedése, elemeinek felélesztése figyelhető meg.

Veress Ferenc

A domonkos-rend és a Szentvér-kultusz nyomai a barokk korban

A szeged-alsóvárosi ferences templomról szóló könyvében Bálint Sándor kiemelten foglalkozott Hogger János oltárképével (1747), amely a tisztítótűzben szenvedő lelkek oltárán található. Elemzésében többek között felhívta a

figyelmet az oltár sajátos elhelyezkedésére a liturgikus térben: a karzat alatti előtérben, amely jelképesen a bebocsátás előtti helynek, a purgatóriumnak a megfelelője. Itt várakoztak alamizsnára a koldusok is, akiknek a szenvedő lelkekért mondott közbenjáró imáját a hívők igen hatásosnak tartották. Krisztus kiömlő vére Hogger oltárképén megváltást ígér a bűnösöknek, enyhülést hoz a tisztítótűzben szenvedőknek. Ez a hit az alapja a középkori *Virdolorum* (Fájdalmak férfija), vagy a *SzenvedőKrisztus mint az Élet Kútja*, ill. misztikus *szőlőprés* ikonográfiai ábrázolás-típusának, amely a barokk korban is közkedveltségnek örvendett. Előadásomban a *fájdalmas crucifixusok* barokk-kori tiszteletének emlékeit vizsgálom meg, továbbá – szintén a Szentvér-tisztelettel kapcsolatosan – a domonkos rendi apáca, Sienai Szent Katalin misztikus revelációinak barokk ábrázolásait idézem fel.

Watzatka Ágnes

Pange lingua – Lenau Éji vonulása Liszt Ferenc értelmezésében

Nikolaus Lenau egyik legjelentősebb műve a Faust-legendához kapcsolódó elbeszélő költemény (*Faust: Ein Gedicht*, 1836). A történet önállóan is tekinthető versekből áll, ezek között igen érdekes az *Éji vonulás*, amely az erdőben éjszaka lovagló Faustnak egy körmenettel való találkozását mutatja be.

Bár Lenau vonulása romantikus fantázia, Liszt a *Pange lingua gloriosi corporis mysterium* gregorián dallam – az úrnapi vesperás himnusza, szentségimádásnál és szentségi körmenetekben is használt ének – segítségével jeleníti meg, és ezáltal úrnapi körmenetként, de legalábbis szentségi körmenetként értelmezi.

Előadásom számba veszi a *Pange lingua gloriosi corporis mysterium* himnusz történetét és hagyományát, majd Liszt *Két epizód Lenau Faustjából. I. Éjszakai menet* című szimfonikus művében való alkalmazását, és arra próbál választ találni, hogy milyen életrajzi adottságok, kulturális és tapasztalati tényezők késztették Lisztet arra, hogy Lenau körmenetét az Oltáriszentség tiszteletéhez kapcsolja.